

SZOKOLY Elek

E pur' si muove.

Védőbeszéd a „nem létező” provinciáért

Elbátorlathatna az a tény, hogy a *Provincia* vitaforum nem egyértelműen Erdély-párti, s a megjelenített szkepticizmus gyakran nyilvánvalóbb, mint a vita legitimitásának szilárd meggyőződése. A címeréhez ragaszkodó bármilyen intellektussal szembeni sikkes szkepticizmuson túlmenően – adva lévén a kérdés kényes volta – azt hisszük, többről van szó, mint a szalonokra jellemző magatartásról. Bár a posztmodern „provinciás” irodalmár tudja, hogy nem illik komor vagy ünneplés hangon beszélni ilyen dolgokról! Lelkében alighanem kegyetlen harc folyik az óhajok és a félelmek, az optimizmus és az opportunizmus, az aggodalom és a remény között, és mindenek előtt talán a valóban tudományos eljárás iránt érzett elkerülhetetlen módszertani kétely uralkodik benne. Bár fel kell tételeznünk, hogy ilyen vagy olyan formában a vita majdnem minden résztvevőjét őszintén foglalkoztatja annak a provinciának a sorsa, amelyben született, sokan közülük szükségesnek tartják ironikus vagy „egységes nemzeti” (román illetve magyar) felsőbbrendű távolságtartással tárgyalni a tartomány jelenét és még inkább jövőjét. Ellentmondásos keveréke ez a helyi identitás hiteles szükségletének és a nemzeti egység tagadásának vagy – talán – ennek kontinentális eurokonform változatának; az önazonossági válság pszichológiáján belüli folyamatos összeütközés a nosztalgia és a kétely, a remény és a gőg, a vágy és a... gyűvaság között.

Végeredményben, bármilyen nehezen is ismerjük el, a mentális történelemnek abban a „közvélemény formáló” általi patológikus meghosszabbításában élünk, amelyről Ștefan Borbély beszél², s amely – amint Lucian Boia³ olyan árnyaltan megfogalmazza – „a hibás, egyoldalú, elkészedett, merev nevelésből” fakad, és „a szenvedélyes nacionalista demagógiában” folytatódik. Ott, ahol az Egyház, a Hadsereg és az Egységes Nemzeti Állam szent, sérthetetlen fogalmak, amelyekért börtönnel, „emberhalállal” fenyegetőznek, és ahol a méregtelenítés folyamata olyan lassú, nem kellene meglepődni senkinek amiatt, hogy nem mindenki hajlandó megosztani Sabin Gherman sorsát, az exkommunikációt. Inkább választja azt, hogy eskü alatt vallja: *Erdély nem létezik!* Egyébként, az „óvatosok” többségének reakcióját logikusan (sőt, biológiailag) le lehet vezetni abból, amit Mircea Boari Bakk Miklóssal való párbeszédében mond: „Ha a SRI visszaválasztja a szekuritativá, még Ágoston Hugó urat is, aki azokat a szimpatikus és politikailag ártalmatlan pasztillákat közli, kihallgatnák a »Provincia-csoport összeesküvésében« való részvételért.” Kell-e még valamilyen magyarázat azok „szoft” magatartására, akiknek nincs hősi alkatuk?

Kétségtelen, hogy a természeténél fogva túrelmetlen Molnár Gusztáv egyre-másra provokálja az útkezes román és magyar társadalmat, anélkül hogy kímélné „hagyományos” érzékenységeit vagy akár felfogó és feldolgozó képességeit. S ha ezek a provokatív gondolatok stimulálóan hatnak is

egy, az értékek és fogalmak hagyományos megállapodottságára épülő társadalom és elit gondolkodásmódjának vérkeringésére, marad a kérdés, hogy a hiúsággal szembekerülő provokációk hatása nem lesz-e eredménytelen. Hiszen ismeretes, hogy a keleti társadalmak számára az idő nem fenyegető tényező... Ugyanakkor azt se feledjük el, hogy egy *Putapievi*⁴ vagy egy Sabin Gherman⁵ „fehéren-feketén” stílusa, az áporodott mentális lenyomatok felháborodása ellenére – vagy éppen azért –, jótékony hatású volt.

Ami azonban most írásra készített, az egyrészt a bizonyos szövegek idézésének/magyarázásának a *Provincia* stílusára, remélem, nem jellemző „rugalmassága” (aminek azonban, sajnos, nagy hagyományai vannak publicisztikánkban), másrészt, egy *ultra-soft* diskurzus, aminek eredetét, véleményem szerint, érdemes elemezni. Érdemes, annál inkább, mert az első kockáztatja, hogy eltereli a vitát olyan (politikai) területek felé, amelyek zavaróak a vitában résztvevő érzékenyebb partnerek számára, a második pedig azt, hogy megsemmisíti az egész vita eredményét magának a vita tárgyának kétségbevonásával.

Az alapvető kérdés tehát, amit már az elején fel kell tenni, a vita tárgyára vonatkozik. Ami egyesek számára nyilvánvaló, tehát vitán felüli, az mások számára, ugyanolyan meggyőződéssel, kétségbe vonható. Ez utóbbiak számára az egész vita tárgyatlan, lévén, hogy szerintük legjobb esetben romantikus nosztalgiákról, kicsit rosszabb esetben ellenes partizánkodásról van szó.

Voltaképpen mi is az erdélyi provincia? Csupán egy intellektuális vetület (mint, ismerjük el, az a sok „egységes nemzet” vagy „nemzetállam”, amely az utolsó két évszázadban született, s amelyik mind az örökkévalósággal és a „fenntalálással” legitimizálja magát) vagy valóságosan létező „ország”, megkülönböztető jegyeivel, amelynek legitimitása sajátos történelméből és létezésének valóságából fakad? Az erre az alapvető kérdésre adott válasz, függetlenül attól, hogy elfogadják-e ezt a legitimitást vagy tagadják, egyelőre, kisebb vagy nagyobb mértékben, impresszionista érvelésre épül. Amihez egyébként tudományos kritériumokat nélkülöző adatbázis híján én is folyamodom.

Egyúttal már az elején megvallo, hogy vizsgálódásom nem kíván tagadni egy evidenciát (akkor sem, ha nem elégszik meg vele): *Erdélynek mint egésznek a sajátosságát.*

Kétségtelenül szofisztikáltabbak azok az (önvédelmi) technikák, amelyek nem tagadják közvetlenül a tárgyat, hanem a módszertani kétely vonalát követik. A regionális autonómia létezésének tagadása nem más, mint legitimitásának legegyszerűbb (szimplista) módon történő elutasítása. Végső soron mi igazolná a sajátos jogok védelmét, ha a sajátos különbség nincs? (...számtalan aradit ismerék, aki semmiben sem különbözik a Ferentarban születettektől – mondja Mircea Boari a Bakk Miklóssal folytatott, már említett párbeszédben). De mert elég nehéz valami mégiscsak

nyilvánvalót tagadni, egyszerűbb az atomizálás technikájához folyamodni. A felismerhetetlenség szétforgácsolni egy entitást számtalan sajátos „tárgyat” alkotva, nem más, mint magának a sajátos tárgynak megsemmisítése.

Másik változata az atomizálás technikájának az egyén és a közösség viszonyáról való túlszofisztikát filozofálás, amely egészen a bizonyítás kedvéért kitalált új fogalmak megalkotásáig megy (szómisztika), s amelynek végső célja a közösségek bármilyen legitimitásának tagadása egy kizárólag mechanikus individualizmus javára. És mert a nemzeti államok, de a jelenlegi poszt-nacionális államok előtti történelmi Erdély egyik sajátos jegye, amely meghatározó szerepet játszott a tartomány sajátosságának kialakulásában, éppen valamilyen fajta konszociatív demokrácia, amely a közösségek közötti állandósult kapcsolaton alapszik, ezek legitimitásának tagadásából közvetve magának a vita tárgyának tagadása következik. Így a földrajzi atomizálás társadalmi atomizálással egészül ki.

A vita kiélézésének „érdeme” ebben az esetben a Marius Cosmeanu⁶, akinek (kendőzetlenül téve fel a kérdést) sikerült kimozdítania a résztvevők egy részét a kétfajta beszéd kényelmességéből, és akinek – egy ugrással – sikerült „a hallgatás összeesküvését” is megtörnie.

Következésképpen a lehető legdicséretesebb, hogy Gabriela Adameșteanu, a *Kolozsvári Nyilatkozat* titokzatos módon elcsent vázlata kapcsán kibombant „botrány” hősnője (amely vázlatot egyébként sokan már ebben a formában is hibátlannak tartottak!), aki a 22-es folyóirat⁷ négy egymást követő számát szentelte ennek az ügynek (a folyóiratot véletlenül ugyanaz a Nyitott Társadalom Alapítvány támogatja), váratlanul felfedezte magában az érdeklődést egy olyan tematika iránt, amelyet egy évvel ezelőtt, a *Problema Transilvaniei*⁸ kötetnek a GDS-nél való bemutatásakor teljes mértékben mellőzött, holott a bemutatás helyét csak egy ajtó választotta el munkahelyétől. A *Provincia* 5-ös számában megjelent Ovidiu Pecican-cikk⁹ kiválasztása, amelyet majdnem teljes egészében idéz, már önmagában is bizonyítja a 22-es főszerkesztőjének azokkal az orvátlanokkal szemben érzett dühét, akik meg merik kérdőjelezni a román politikai filozófia „szent tehenét” (Paul Philippi), az egységes nemzetállamot. Mégis hálásak lehetünk Adameșteanu asszonynak az ingyenes reklámért egy olyan folyóiratban, amelyet sokra értékelünk. De próbáljunk meg mélyebbre hatolni a témában.

Ovidiu Pecican¹⁰ kollégánk nagy féltelme, amit Gabriela Adameșteanu csak megerősít, bizonyára a „párt” szóból ered, amellyel szemben siet kifejezni távolságtartását és tartózkodását. Nem is tőri magát, hogy pontosan elolvassa (és idézze) Molnár Gusztáv gondolatmenetét, aki az említett interjúban világosan kifejti, hogy a *Provincia* nem lesz egyetlen párt szócsöve sem, hanem mindig több lesz, mint tiszta politikum.¹¹ Elég, ha látja azt a szót: *párt*. Márpedig a szerző – és minden

bizonytal a recenzens – felfogásában, a párt politikát jelent, a politika autonómiát, devolúciót, szecessziót... magyaráz: Erdély leszakítását az „ország szent testéről”.¹² És ha Ovidiu Pecican azt hiszi, hogy amúgy is sok párt van, nincsen tehát értelme számukat szaporítani, oda kellene figyelnünk arra, hogy amikor a román szavazók figyelemre méltó része egyetlen létező pártra sem szavazna vagy legfeljebb jobb híján szavazna, akkor nem a pártok nagy száma miatt kellene aggodnunk, hanem azok rossz minősége miatt. Másrészt pedig nem ártana arra emlékeznünk, hogy a regionális pártot nem a *Provincia* csapata találta ki és nem is az erdélyiek, hogy ilyen Moldvában is van, és bár megalakulásakor gúnyolták, vezetője megnyerte a jászvásári helyi választásokat, és a Moldvaiak Pártja a CDR-2000 demokratikus választási koalícióban belül (amelyet *Blandiana* asszony nagyra becsült Polgári Szövetsége is támogat) részt vett a parlamenti választásokon.

Ki félne egy erdélyi regionális pártól? Végeredményben feltételezhető, hogy a moldvai regionális mozgalom kezdeményezői, ha nem is hoztak létre előzőleg egy *Provincia*hoz hasonló fórumot, összegyűltek, hogy megbeszéljék Moldova tartomány sajátos problémáit az európai regionalizmus összefüggésében, éppen úgy, ahogy a „Provinciások” megpróbálják megtenni ezt ma Erdély összefüggésében. Vagy továbbra is a „hagyjátok, elvtársak, tudjuk mi...” vonalán haladunk?

Ovidiu Pecican másik lépése ügyesebb, bár végül kétélű késnek bizonyul: „Erdély nem organikus egység – állítja alcímeinek egyike – inkább hazák kötege!”¹³ Vagyis Erdély mint olyan nem létezik! Van Bánság, Partium, Alsó-Maros, Felső-Maros, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, Barcaság, Székelyföld, Fogaras (Mezőcsűr, Bábahalma, Kisszurdok, Nagyszurdok... – folytathatnám félig komolyan, félig tréfásan, hiszen mindenkinek kétségtelenül megvan a maga sajátos helyi vagy szubregionális legitimitása), de Isten ments, hogy ennek a térségnek közös nevét és sajátosságát elismerjük, mert máris megjelenik szemünk előtt a véres kés, amely kivágja az erdélyi karéjt a haza szent testéből. „Mind a román és mind a magyar politikusok az említett valóságtól eltekintő diskurzusokat kedvelik, s manipulálnak, amikor egy képzeletbeli egységes Erdélyre hivatkoznak, amely saját (valós vagy képzelt) tudatlanságukon alapul”¹⁴ – folytatja a továbbiakban a szerző. Nem hiszem, hogy a sokat sejtető hangsúly és a bünyösség feltételezése jó előjel lenne, különösen, ha Erdély, amelyben ő is él, nem bizonyul éppen képzeletbelinek. Ilyen logika után nem is merem már megkérdezni: mi Románia? A valóságos és a képzeletbeli? *Hazakötegek kötege?* Mert e szerint a gondolatmenet szerint szó sem lehet „szerves entitásról”.

Ugyanez, a Marius Cosmeanu által „szoft”-nak nevezett magatartás, amely az attól való félelemben gyökerizik, hogy esetleg az erdélyi regiona-

lizmus (szeparativizmus) vádja éri, hogy a „magyarok malmára hajtja a vizet”, próbálja voltaképpen a Kárpátoktól nyugatra fekvő térségek legkisebb, ezer éve – az összes regionális sajátossággal együtt – különböző (igen!) történelmi közös nevező bármilyen közös sajátosságának tagadásával – magának Erdélynek a tagadását, ez alkalommal a neveltségesség atomizálva a térséget. „A regionális különbségek – mondja Lucian Boia – voltaképpen még a mai Romániában is érzékenyek, hogy ne említsük az elmúlt századokat. (...) Az egység, vagy ahogy mostanában mondják: az egyformaság mítosza olyan mélyen beleivódott a román kultúrába, hogy még a szakember, a történész vagy a szociológus is igyekszik figyelmen kívül hagyni a tanulmányozott jelenségek regionális struktúráit.”¹⁵ Természetesen a történésznek kellene – hacsak a fáktól nem látja az erdőt – legjobban tudnia, miben áll egy tartomány megkülönböztető sajátossága, mi választja és mi egyesíti el az országokat koherens egységbe.¹⁶

Molnár Gusztáv osztályozásából,¹⁷ transzszilvanisták és antitranszszilvanisták, kiindulva különösebb túlzások nélkül rögtön az elején elmondhatjuk, hogy ha az egységes nemzetállam, mármint Nagy-Románia, az utolsó évszázad román politikai gondolkodásának „szent tehene”, akkor Erdély a „fejőstehén”. A román (regáti) antitranszszilvanizmus nagy része ebből az egyszerű képletből származik. I.C. Brăteanu óhaja, „erdélyiek nélküli Erdélyt”, megerősíti ezt a logikát. Íme az egységes Erdélynek mint regionális sajátosságnak még egy megkülönböztető jegye.

A magyar antitranszszilvanizmus valószínűleg összetettebb. Egyrészt, a schengeni határ közeledtével reálisabbá válik az úgynevezett anyanemzettől való elszigetelődés és az erdélyi magyar közösségeknek a magyarországi testvérektől való elszakadásának veszélye. Ideális megoldás még nem csillant fel.

Másrészt sokkal konkrétabb érdekek is létezhetnek, mint ezek a tisztán humanitárius szempontok. Túl egy gazdaságilag fejlettebb, a néhány éven belüli európai uniós integrálódás reális esélyeivel rendelkező Magyarország természetes vonzásán, a magyarok logikus kívánságán, hogy „inkább magyar legyen, zöld útleveles európai polgár, mint piros útleveles erdélyi hazafi, akinek a Független Államok Közösségébe való, a Moldvai Köztársaság melletti integrálódásra vannak csak esélyei”, létezik egy demográfiai-gazdasági szempont is, amely Magyarországot (de nemcsak őt) különösen fenyegeti, és amelyről tapintatosan hallgatnak: az úgynevezett „fehér pestis” – a negatív demográfiai szaporulat –, amelynek a török uralom utáni Magyarországon nagy hagyományai vannak. A magyarok Világszövetsége által támogatott kettős vagy külhoni állampolgárság különböző változatainak,¹⁸ a látszat ellenére, katasztrofális következményei lehetnek az erdélyi magyarok itthon, szülőföldjükön való maradása és az ezekkel

Az erdélyi kérdés

Hajdú Farkas-Zoltán

A nyitott etnikai kalitka, avagy Erdély „eredendő bűne”

„Létezik-e a homo transsilvanus? S ha igen, hogyan tudnánk őt leírni? Melyek azok a tulajdonságai, amelyek megkülönböztetik szomszédaitól?” – teszi fel a kérdést Hans Bergel *Zuwendung und Beunruhigung* című, 1994-ben megjelent kitűnő esszéjében. A kérdés jogosságához nem fér kétség, még akkor sem, ha például a XIX. századi magyar értelmiség a székelyeket tartotta a legigazibb magyaroknak, vagy ha a humanista Martin Opitz az erdélyi szászokat a legeredetibb németeknek. Az „anyaországiakkal” szemben Erdély mindhárom népe érzékelt s érzékel valamilyen fajta idegenséget, amely több az eltérő földrajzi adottságoknál és a néha nagyon is különböző történelmi múlt tudatánál, mert identitásbeli különbözőség.

Erdély földrajzilag példásan zárt tér. Területén – úgyszólván letelepedésének pillanatától fogva – mindhárom etnikumának számba kellett vennie az idegenek jelenlétéből adódó kényszereket és lehetőségeket. „... már az Árpádok alatt külön kormányzati terület – írja Bánffy Miklós. De sokkal fontosabb, hogy 1437-től a három nemzet uniója által már egy század óta (vagyis az erdélyi fejedelemség megalakulása előtti száz évben – H. F.-Z.) valami szellemi összetartás ébredt föl és élt népében. Az egymás segítésének, az egymás védésének gondolata. Hogy ez a kölcsönös segítség az

önálló Erdély első 50 évében csak ritkán érvényesült, sőt néha árcsap rövid időre annak ellenkezőjébe, mit sem bizonyít. Testvérek is veszekednek olykor. Az összetartozás érzése a fontos itt és a néplélek szempontjából – mondjuk freudista értelemben –, ebben van Erdély fennmaradásának szellemi megalapozása.”

Ők és az idegenek – az ideológiai dimenzió

A magyaroknak, románoknak és szászoknak ezzel a szellemi összetartozásával, az erdélyiséggel, a „transzszilván specifikummal” az erdélyi területeket maguknak revindikáló „anyanemzetek” igazából sohasem tudtak mit kezdeni. Integrációs terveik a „másik két” etnikumot a legjobb esetben mellőzték, noha az erdélyi sajátosságok alaposabb ismeretének hiányából fakadó elbizonytalanodásra vagy a nacionalizmus lekicsinyelő, becsmérő hangnemére is találunk éppen elég példát; az intolerancia és ignorancia jogosságát esetenként a történelmi elsőbbség, a magasabb kultúrásztint vagy aszámbebi többség kizárólagos érveit támogatták. Csak három példát említek, az „Erdélytől való elbizonytalanodás” három – hangsúlyozom: *nem azonos etikai és történelmi következményű* – példáját.

a. „Iszonyú elgondolni – írja az 1935-ben Erdélyt beutazó Németh László – hogy a magyarság ezt a földet elvesztette. Mialatt Erdélyt jártam, egyre jobban kivilágosodott, hogy az elveszett Erdély nemcsak terület. Erdély vizsga volt, s az, hogy nem tudtuk megtartani: levizsgázás, mert Erdélyt nem úgy vették el tőlünk. Mi nem fejeztük be a meghódítást, s mi eresztettük ki a kezünkől, amit meghódítottunk belőle. Vegyék el Franciaországtól Bretagne-t; ha valami erőszakos élc meg is tehetné, a leszállított tag magától visszaforna. Erdély akkor veszett el, amikor magyarsága problematikussá vált. (...) Az önálló erdélyi fejedelemség gyors történelmi égése kimerítette ezt a magyarságot, mint ahogy egy-egy szervünk is kiég, sorvadni kezd, hitványabb köztársaságokra bízva a hézagot. Hány elfonyadt sejt, hány átengedett falu. (...) A magyarság nem tud mit kezdeni Erdellyel. Láza elszívják az embert, még megújodása is inkább visszahúzóds innen.”

b. A harmincas években a kulturális egyneműsítést célzó erőszakos birodalmi ideológia nyomására fasizálódó szász publicisztika Erdély-képe úgyszólván a feje tetejére állt. A „nagy német” ideológia nem tudott mit kezdeni a szászág német identitásának sajátosan erdélyi szelvényével, s az addig nem kis büszkeséggel emlegetett „különváló történelmi

öntudatot”, a magyarokkal és románokkal való évszázados kapcsolat hatásait büszkén felvállaló erdélyi szász kultúra hagyományait szégyenletes „Erblaßt”-tá (eredendő bűnné) nyilvánította, olyan „délkelet-európai kolonccá”, amelyetől a szászág minnél hamarabb meg kell szabadulnia, ha integrálódni akar a német nemzetbe.

c. „A román nemzeti ideálok követői, reakciós, kisebbségek ellen irányuló nézeteiket, a politikai és gazdasági hatalom diktatorikus kisajátítását az idegenek fenyegető jelenlétével magyarították – írja Andrei Corbea-Hoisiea. A XIX. századi román elit találkozás a fejlett iparral rendelkező európai kultúrával nem csak gyors ütemű európaizálódást eredményezett, de a napnyugati fejlettség összehasonlítása a fejedelemségek »félázsiai« helyzetével nagy adag frusztrációt is kitermelt, ami a Nyugat civilizáló »receptjeivel« szembeni, krónikussá váló bizalmatlanságban csúcsosodott ki. Ennek az elbizonytalanodott, az idegenekkel (érsd kisebbségekkel) szemben táplált neurotikus gyanakvásnak hamarosan »gőgyirja« is került, a messianisztikus elzárkozást, ortodox, nyugatellenes, antidemokratikus patriarhátust hirdető román xenofóbia képében. Ez a – román állampolitikába befurakodó, s ennek kulturális hatalma révén tömegesen terjesztett – xenofóbia aztán lépésről-lépés-

re egyoldalúan negatív, a nyelvben gyökeröző képet alakított ki az idegenekről. Irracionális gondolati struktúrái az idegenekkel való állandó konfrontációra buzdítottak, sőt mitikus méreteket öltve, csak a »mi és halálos ellenségeink« – magatartást ismerte el. Ez pedig mindenfajta személyes, autonóm vélemény lehetőségét kizárta. (...) Már a külső tulajdonságok, a tekintet, a járás, a beszédmód, a ruházkodás, a lakáskultúra, az is tenhit bemutatása is a román ember és az »idegen lény« (zsidó, magyar, szláv) közötti teljes összenemillősséget sugallták. Elég itt példaként Eminescu vagy Iorga publicisztikáját említenünk: szerintük az idegenekkel a sajátosan román, csodálatos szép, igazi és jó világba új és utálatos valóság igyekszik befurakodni.”

A moldvai származású Eminescu, aki különben nagyon is szívén viselte az erdélyi románság kisebbségi helyzetét, a következőket írja az erdélyi románok nacionalizmusáról: „Még tiltakozásaikban, a magyarok elleni gyűlöletükben is van valami magyar: azon mód, ahogy ezt ki nyilvánítják. A *nemzetiséget is a magyaroktól tanulták*, és nem úgy nemzetiek, mint a románok, hanem azzal a radikális kizárólagossággal, amely magukat a magyarokat jellemzi.” (Idézi

Folytatás a 9. oldalon

Folytatás a 7. oldalról

az „előnyökkel” nem rendelkező többségi románsággal való kapcsolat szempontjából.

Ha a két világháború közötti és különösen a nemzeti-kommunista sovinizmusnak, néhány jelentősebb kívándorlás dacára sem sikerült az utóbbi nyolcvan évben elzúzni az erdélyi magyarok többségét, hála a Magyarok Világszövetsége ügyességének, megvan az esélye, hogy a magyarok ugyanarra a sorsra jussanak, mint Ceaușescu idején az erdélyi németek (és zsidók). Ha annak idején a Schmidt-kormány kemény valutával vásárolta meg a németeket, most a nemzeti-polgári Fidesz-kormány, erdélyi klientúrájával karöltve, a kettős (?) állampolgárság és a Magyarországon való – egy pontig helyes – kivételes bánásmód meglobogtatásával akarja elcsábítani az erdélyi magyarokat. Kérdem, hányan tudnak majd ellenállni ennek a mézeskalácnak, különösen Románia szomorú gazdasági és politikai kilátásai között, amelyek egyre nyilvánvalóbbakká válnak most, aválasztások körül?

A magyar gazdaságnak azonban, bármilyen virágzó is jelen pillanatban, nemsokára súlyos egzisztenciális gondokkal kell megküzdenie a lakosság számának gyors csökkenése miatt (ez derül ki a szakemberek tanulmányai-ból). Teljesen nyilvánvaló, hogy a magyar kormányok, ahelyett, hogy a cigányok demográfiai robbanását vagy a második vagy harmadik világból való tömeges bevándorlást támogatnák (más nyelv, más kultúra, más vallás), inkább a határain túli, általában jó képzettségű magyar lakosságot szeretnék magukhoz csábítani. Ez nemcsak

Magyarország „irredenta” érdektelenségét bizonyítja volt területei iránt, hanem azt az érdekét is, hogy a magyar lakosságot a Kárpát-medencéből a mostani magyar állam szűk területére vonzza. Az euro-forint vonzereje döntő lehet a régi tartományok helyi hazafiságának megsemmisítésében. A világháború utáni német „impanziós” modellel precedenst teremthet. A német lakosság tekintetében a „siker” lehangoló volt. A román nacionalizmus esetleges jubilálása korainak bizonyulhat. Semmi nem éreztetni ma jobban hatását – akárcsak egy nyitott seb –, mint az erdélyi német (és zsidó) közösség hiánya. Vajon a magyar közönség eltávozása is így érződne?

Henri Jeanjean, az okcitan nyelv és mozgalom jelentős képviselője, írta anyanyelvéről: „az okcitan nyelv olyan mítosz, amely a valósággá válás útján halad”.¹⁹ A regionális érdekek tudatosodásának folyamatát figyelembe véve (függetlenül a régiók lakóinak nemzetiségétől, vallásától és politikai meggyőződésétől), a fentieket parafrázálva ki merem mondani: „a modern (erdélyi) regionalizmus olyan mítosz, amely képes valósággá válni”. Ezeknek az érdekeknek a tudatosítása minden térben és időben a gondolkodó értelmiség feladata. A *Provincia* nem más, mint erős hangú gondolkodók erdélyi társadalma. Ennek a vitacsoportnak létrehozása szerintem a lehető leghasznosabb volt, nemcsak mert megalakult a transznetikus párbeszéd egy fóruma, hanem azért is, mert az a különböző vélemények fóruma, gyakran egymással szembenálló véleményeké, mint például a regionalizmus kérdésében, amely egyike a nemzetközi politikai viták „forró” kérdéseinek. Az a tény,

hogy különböző felfogású, de a közös problémákra való megoldás keresésével foglalkozó emberek élők, nem protokolláris vitában találkoznak, a lehető legösztönzőbb.

Nem tudok azonban nem odafigyelni – egyelőre legalábbis létező – korlátaira. És egyik lényeges korlátja véleményem szerint az, hogy kizárólag az erdélyi kérdésre koncentrálnak, holott a provinciák kérdése sokkal tágabb, magában foglalja a regionalizmust, a regionalizálást, a helyi és regionális autonómiákat, a szubszidiaritást, a demokrácia típusait/formáit Romániában általában. Már a lap román változatának, különösen a régi Regátban és a fővárosban történő gyenge terjesztése is önző politikai rövidlátás szimptomája lehet, hiszen a regionalizmus – tehát a *Provincia* – nemcsak Erdély problémája (akkor sem, ha az évezredes sajátos történelem miatt itt egyértelműbb). Az ország (és a térség) minden olyan tartományára/régiójára jellemző, amely a hipercentralizmus régi válságával küzd. Aminek, lám, sikerült mindannyiunkat a csödbe jutott poszt-szovjet országok közös gödrének szélére hurcolnia. Ha ennek a csödnak a fenyegetését – az évtizedek, de különösen az elmúlt tíz év megisméltető jelzései és figyelmeztetései ellenére – nem tudatosítja időben a politikai elit, az egész térség, mindegy minek nevezük, Romániának, Észak-nyugat Romániának, Erdélynek vagy Nagy-Romániának, kockáztatja, hogy kívül kerül a történelmen. És akkor félek, hiába folyamodunk „a kő marad” vagy „a paraszti józan ész”-szerű népi bölcseségekhez, mert végül valóban csak a kövek maradnak majd.

Fordította: HADHÁZY ZSUZSA

¹ Ld: a *Provincia* 5-ös, az erdélyi irodalmaknak szentelt számát.

² Ștefan Borbély: *Talajvizek konglomerátuma*, *Provincia*, 2000, 5.

³ Ld a neves román történész megállapítását arról a szerepről, amit „ez a fajta, betegesen ismételt politikai diskurzus játszott Ceaușescu diktatúrájának konszolidálásában és meghosszabbításában, amennyiben a történelem kommunista-nacionalista felfogása mentális hagyományban vert gyökereket (dákó-római eredet, függetlenségi harc, Európa megvédésében játszott szerep, a mások ellenségeskedésének alávett románok áldozattá tétele)”, „... a diktátor korszakában felhalmozott történelmi mitológia túlélté őt. A mentális csilágképek hosszabb életűek, mint az anyagi struktúrák.” (Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román tudatban* (Istorie și mit în conștiința românească), Humanitas, 81-82, 1997.)

⁴ H.R. Patapievi: *Politikák* (Politice), Humanitas, 1996.

⁵ Sabin Gherman: *Elegem van Romániából*, Erdélyi Hiradó, 1999.

⁶ Marius Cosmeanu: *Posztkommunisták, tépelődők és demokráciák*, *Provincia*, 2000, 5.

⁷ Ennek a publicisztikai jelenségnek részletesebb elemzését ld.: Szokoly Elek: *Nyár és füst* (Vara și fum), Pro Europa, 5-6, 1999.

⁸ Gabriel Andreescu, Molnár Gusztáv: *Az erdélyi kérdés* (Problema Transilvană), Polirom, Iasi, 1999.

⁹ 22, 2000, 45.

¹⁰ Ovidiu Pecican: *Transznetikus párt avagy polgári fórum?* *Provincia*, 2000, 6.

¹¹ „A lényeg viszont az, hogy (...) itt valami működőképes dologról van

szó, és nyilván sokkal többről, mint pusztán egy újság megjelenéséről. Ez egy virtuális tér, amely akár odáig is fejlődhet, hogy előrevetítheti egy új, transznacionális alapokra épülő erdélyi regionális párt megjelenését. (...) Elemehet (...) egy transznetikus erdélyi regionális párt szorgalmazásának irányába. De a *Provincia* akkor sem lesz egy párt szócsöve. Ha netán képes is lenne elindítani egy ilyen mozgalmat, akkor is mindig több lesz, mint pusztá politikum.” Molnár Gusztáv, *Provincia*, 2000, 5.

¹² Minden félreértés elkerülése végett leszögezem, hogy nem vagyok tagja semmilyen pártnak, mint ahogy nem voltam '89 előtt sem. Ami nem azt jelenti, hogy regionális összefüggésben ne tekinteném a pártokat a demokrácia alapjainak.

¹³ Ovidiu Pecican: I.m.

¹⁴ I.m.

¹⁵ Lucian Boia: I.m., 163.

¹⁶ Szokoly Elek: *Misszió, nosztalgia és valóság között az „erdélyi ügy”* („Cheștiunea transilvană” între mișie, nostalgie și realitate), *Alterra*, 11, újrakiadvá: *Az erdélyi kérdés* (Problema Transilvană) c. kötetben, Iasi, 1999.

¹⁷ Molnár Gusztáv: *A konszociatív demokrácia esélyei Erdélyben*, *Provincia*, 2000, 6.

¹⁸ Tekintsünk itt el attól a tényről, hogy Románia és a Moldovai Köztársaság viszonyában a moldovai állampolgárok helyzete egészen különleges: ők kérhetik a román állampolgárságot mindazokkal a jogokkal együtt, amelyek ebből következnek!

¹⁹ Henri Jeanjean: *De l'utopie au pragmatisme? le mouvement occitan*, Lires del Trabucare, 204, 1992.